

Щепакін В. М.

докторант Харківської державної академії культури, доцент кафедри теорії музики та фортепіано ХДАК

ПРИВАТНІ МУЗИЧНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ОДЕСИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ ТА ВПЛИВИ (І ЧАСТИНА)

Анотація. Аналізується функціонування в Одесі кінця ХІХ – початку ХХ ст. приватних музичних навчальних закладів через призму діяльності їхніх очільників.

Ключові слова: музична педагогіка, Одеса, приватні музичні навчальні заклади, К. Ф. Лаглер, Р. А. Гельм, Д. Ф. фон-Рессель.

Аннотация. Щепакін В. М. Частные музыкальные учебные заведения в Одессе конца ХІХ – начала ХХ веков: западноевропейские традиции и влияния. Анализируется функционирование в Одессе конца ХІХ – начала ХХ вв. частных музыкальных учебных заведений через призму деятельности их руководителей.

Ключевые слова: музыкальная педагогика, Одесса, частные музыкальные учебные заведения, К. Ф. Лаглер, Р. А. Гельм, Д. Ф. фон-Рессель.

Summary. Schepakin V. M. Private music instruction in Odessa late 19th – early 20th centuries: the western European tradition and the influence. The operation in Odessa late XIX – early XX centuries private music schools in the light of their leaders is analyzed.

Key words: music pedagogy, Odessa, private music schools, K. F. Lagler, R. A. Helm, D. F. von Russell.

Постановка проблеми. Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. культурно-музичне життя Одеси зазнало бурхливого сплеску. Це стосувалося, в першу чергу, музично-виконавської та музично-педагогічної діяльності: відкритті музичних класів (1886), музичного училища (1897), консерваторії (1913) при місцевому відділенні Імператорського Російського музичного товариства (далі ІРМТ), а також цілої низки приватних музичних навчальних закладів. У процесах залучення до музичного навчання широких верств населення Одеси традиційно брали участь здебільшого представники західноєвропейської музично-педагогічної традиції, здебільшого німці, австрійці, чехи та італійці. Історія розвитку музичного мистецтва в місті свідчить про те, що найпопулярнішими і найосвіченішими в місті традиційно були представники саме цих національностей, тож не є випадковим, що найпопулярніші приватні навчальні музичні заклади наприкінці ХІХ ст. в Одесі заснували іноземні (а саме німецькі) музиканти: К. Ф. Лаглер, Д. Ф. фон-Рессель (музичні курси) та Р. А. Гельм (музичні класи). Засновниками декількох приватних закладів у місті були і єврейські фахівці, які отримали музичну освіту або в західноєвропейських консерваторіях, або в іноземних музикантів (здебільшого в чехів та німців), які працювали в Росії. Оскільки музичні навчальні заклади, очолювані єврейськими музикантами, виникли хронологічно дещо пізніше, про них йтиметься в другій частині розвідки – орієнтовно в наступному номері «Вісника ХДАДМ».

Актуальність статті є в тому, що досі ретельна увага дослідників була присвячена вивченню історії та специфіки функціонування в місті навчального закладу Одеського відділення ІРМТ (музичних класів, потім училища, згодом – консерваторії), діяльність же в Одесі названих вище та інших, менш популярних, приватних навчальних музичних закладів, що були засновані наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. і вчинили потужний вплив на розвиток музично-культурного життя міста, не розглядався як самостійна наукова проблема.

Об'єктом дослідження є західноєвропейські музично-педагогічні традиції в музичній культурі Одеси, **предметом** – діяльність означених приватних музичних навчальних закладів та їхніх яскравих керівників.

Аналіз досліджень і публікацій. Деяким аспектам діяльності в місті названих вище музикантів та частковому висвітленню специфіки приватних музичних курсів (класів) присвячені наукові розвідки Е. Р. Дагілайської [9; 10], Р. М. Розенберг [23]; окремі моменти діяльності цих навчальних закладів висвітлювалися місцевою та центральною періодикою кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Результати дослідження. Історія впровадження і фахової діяльності в Одесі приватних музичних навчальних закладів безпосередньо пов'язана з яскравими особистостями їхніх засновників і багаторічних керівників.

Найстарший серед керівників власних музичних курсів, Карл Францевич Лаглер, народився 5 грудня 1833 р. на півночі пруських земель у герцогстві Шлезвіг-Гольштейн, яке на той час належало Данії.

Надійшла до редакції 7.05.2012

Його батько, тамошній капельмейстер, водночас обіймав посаду читця намісника герцогства Шлезвіг-Гольштінії Ланграфа Карла Гессенського. У 1851-53 рр. Лаглер відвідував один із найвідоміших у Чехії музично-педагогічний інститут Й. Прокша в Празі, де його вчителем з фортепіано був брат директора видатний чеський піаніст Ф. Прокш, камерний соліст імператора Фердинанда. Водночас Лаглер навчався гри на скрипці в одного з найкращих випускників Празької консерваторії, згодом її професора (1842-45), скрипаля Ставівського театру в Празі, композитора, автора популярної за тих часів скрипкової школи В. (Ч.) Бартака. Лаглер пройшов також педагогічний курс, отримавши спеціальний атестат (1853).

На початку 1860-х рр. Лаглер переїхав до Росії, займався педагогічною діяльністю в невеличких провінційних містах, у тому числі з 1863 р. протягом ряду років у Житомирі [18].

У 1871 р. Лаглер оселився в Одесі, де спочатку займався приватною викладацькою практикою, а в 1880 р обійняв посаду викладача в школі Одеського товариства красних мистецтв, де з успіхом вів чисельний фортепіанний клас. Із заснуванням музичних класів при Одеському відділенні ІРМТ, Лаглер у 1886-88 рр. викладав у них. Як зазначала одеська газета «Театр», усі учні класу Лаглера завжди демонстрували неабиякі успіхи під час іспитів. Вже в перший рік праці в музичних класах Лаглер був удостоєний дуже схвального відгуку правління музичного товариства «за зразкове ведення класу фортепіанної гри» [13].

У 1888 р. Лаглер заснував у місті приватні музичні курси, якими керував до своєї смерті в 1914 р. Ці курси музикант планував організувати за прикладом і програмами консерваторій ІРМТ, проте йому спочатку прийшлося обмежитися лише класами фортепіанної гри. Втім, результати першого року були настільки позитивними, що усталили швидкий розвиток й інших класів, насамперед – теоретичних предметів і спільної гри. Офіційно курси Лаглера були затверджені Міністерством внутрішніх справ (далі МВС) 6 листопада 1893 р., що не змінило їх приватного фінансового статусу. З цього часу курси розпочали заняття за всіма предметами за консерваторськими програмами. На початку другого десятиріччя існування курсів у них були додатково відкриті педагогічні класи для підготовки учнів до подальшої музично-педагогічної діяльності та курс естетики музики. Аналізуючи досягнення курсів Лаглера за 14 років їх діяльності, одеська щотижнева газета «Сцена і музика» зазначала, що вони «...в перші роки свого існування нараховували від 15 до 30 учнів, нині [в 1903 р. – В. Ш.] кількість учнів склала солідну цифру 100 і більше» [21]. Кожен викладач класів безкоштовно утримував одного з талановитих незаможних учнів, проводилися платні учнівські концерти на їхню користь. Щороку на курсах організовувалося не менше двох безкоштовних учнівських музичних вечорів (у них брали участь і викладачі), які відвідували батьки учнів, численні музиканти Одеси і шанувальники музичного мистецтва. Викладачі та учні курсів брали участь і в благодійних акціях. Так, у березні 1905 р. в залі «Гармонія» силами

учнів та викладачів курсів було проведено концерт на користь сиріт і вдів воїнів, які загинули в російсько-японській війні [24].

Навесні 1902 р., після чергового музичного вечора учнів Музичних курсів Лаглера, кореспондент газети «Театр» схвально відгукнувся про педагогів, чий учні виступали в концерті: піаністів Лаглера, Фурман і Димову, скрипаля Фрейфельда і віолончеліста Штучкова [36].

У 1903 р., після другого в навчальному році музичного вечора курсів Лаглера, критик газети «Сцена і музика» зазначав, що всі класи дуже якісні, особливо порадував тільки-но сформований клас співу-соло викладачки А. Л. Мецнер [7]. Рецензент третього учнівського концерту, що відбувся 25 березня того ж року, відзначив учениць з фортепіано старшого класу самого Лаглера, а також учнів-скрипалів класу М. Т. Хаїта – Задрі та Штейнберга, проте, на відміну від попереднього кореспондента, висловив думку, що спів учениць вокального класу п. Мецнер за правильністю постановки голосу залишає бажати кращого [12].

Та ж газета констатувала: «Ми знаємо вихованців старших класів муз.(ичних) курсів п. Лаглера, які завдяки їх чудовій і солідній музичній підготовці, охоче і майже без іспитів були прийняті у відповідні вищі класи як російських так і закордонних консерваторій» [21].

12 квітня 1909 р. в Одесі відбувся святковий концерт з нагоди 20-річчя заснування цих «старіших у місті приватних музичних курсів» [18].

У числі викладачів курсів Лаглера в перші роки по їх заснуванні була мати і сестра видатних російських музикантів братів Рубінштейнів К. Х. Рубінштейн та Л. Г. Вейнберг [29], а також – по класу співу – І. Супруненко (серед учениць – відома радянська співачка і педагог, народна артистка СРСР О. К. Каткульська), Є. Константинов (в числі його учнів був відомий співак М. А. Дейнар – бас-кантанте, який пізніше виступав на оперних сценах Одеси, Києва, Вінниці, Петербурга та Пермі), А. Л. Мецнер, піаністка А. І. Фурман, М. Т. Хаїт (скрипаль, концертмейстер оперного оркестру, друга скрипка квартету Одеського відділення ІРМТ), Р. А. Гельм, який викладав гармонію, контрапункт і музичні форми, а також донька Лаглера піаністка Ю. К. Лаглер. На цих курсах вчився на фортепіано видатний російський диригент М. А. Малько.

Особливістю звичайних і переводних на вищий курс іспитів були «переводні бали», тільки за умов отримання яких учні могли бути зараховані на наступний рік і курс. Для переведення на вищий курс підвищувався рівень вимог і обсяг балів. На музичних курсах Лаглера за спеціальними предметами переводний бал на нижчих курсах був 3,5, на середніх – 4, на вищих – 4,5 [28, с. 5-7]. Іспити в закладі Лаглера традиційно тривали впродовж декількох днів за профільними класами викладачів (інформація за 1897 р.): К. Ф. Лаглера, Р. А. Гельма, М. А. Димової, К. Ф. Ваніша, А. Л. Фрайфельда, К. Г. фон-Коцебу, К. І. Тедеско (доньки і учениці видатного одеського педагога, піаніста з європейським ім'ям І. Тедеско), Г. Е. Шуман [33].

Засновник іншого відомого в Одесі музичного навчального закладу, Рудольф Андрійович Гельм, народився 21 квітня 1846 р. у селі в Саксонії. Його першим музичним учителем став батько, який отримав місце церковного капелмейстера у Франкенбурзі, недалеко від Хемниці. Вступивши до гімназії в Дрездені, Гельм був зачислений і до церковного хору одної з головних церков міста. По закінченні гімназії Гельм вступив до Лейпцизької консерваторії, де його вчителями з фортепіано були спочатку Л. Плоді та Е. Венцель, пізніше І. Мошелес та К. Рейнеке. По класу композиції Гельм навчався в Е. Ф. Ріхтера та М. Гауптмана, у Ф. Давида та Ріхтера ще й в класах ансамблю та органа. По закінченні консерваторії Гельм за порадою її ректора К. Шляйниці погодився обійняти місце домашнього вчителя музики в Росії. Невдовзі за запрошенням М. Г. Рубінштейна музикант оселився у Воронежі, де протягом трьох років проводив низку абонементних концертів, керуючи виконанням численних оркестрових та хорових творів. Потім музикант переїхав до Саратова, де отримав місце при єпархіальній школі (1871-1880), організовуючи хорові та найперші в місті симфонічні концерти. Задля проведення цих концертів у Саратові Гельмом було засноване музичне товариство «Ліра». У 1880 р. Гельм оселився у Тамбові, де обійняв посаду вчителя музики в інституті шляхетних дівчат. За сприянням губернатора Тамбовської губернії Гельм відкрив у місті відділення ІМРТ, ставши його диригентом і директором музичних класів. Нарешті в 1887 р. він переїхав до Одеси на запрошення церковного комітету одеської лютеранської церкви обійняти місце органіста і регента.

Найтриваліший період діяльності Гельма припав саме на роки його перебування в Одесі. У 1887-92 рр. за участю одеського німецького товариства співу «Bach-Verein» під орудою Гельма були виконані декілька ораторій: «Атталія» Мендельсона, «Руйнування Єрусалима» Гіллера та «Клерхен фон Еберштейн» Рейнбергегра [8]. У 1890-93 рр. Гельм керував і аматорським оркестром, який виступав у залі реального училища св. Павла. «Товариство працівників музичної справи вирішило давати в нинішньому році оркестрові концерти, для чого запросило диригентом п. Р. Гельма, який об'єднав свій оркестр аматорів з оркестром Товариства», – інформував читачів у 1891 р. московський журнал «Артист» [38]. Цей же журнал сповіщав про концерт на користь «Товариства допомоги працівникам музичної справи», який відбувся 9 грудня 1891 р. в залі Шляхетного зібрання: «...треба відзначити намагання п. Гельма популяризувати твори російських композиторів, одеській публіці незнайомих» [2]. Очолований Гельмом оркестр виконав увертюру до «Дон-Жуана» Моцарта, симфонію (h-moll) Шуберта, Souvenir d'Hapsal Чайковського та «У Середній Азії» Бородіна. У 1902 газета «Театр» інформувала про виступ хору «Bach-Verein» на чолі з Гельмом в ораторіальному концерті, в якому взяли участь декілька кращих хорів міста [37].

Невпинно збільшувалася кількість приватних учнів музиканта, і 1898 р. Гельм добився дозволу МВС

відкрити власні музичні курси, на яких було введено викладання гри на фортепіано, скрипці, теорії та гармонії. Особлива увага приділялася ансамблевій грі, до якої залучалася більшість учнів. Так, 3 травня того ж року в Новому театрі відбувся перший музичний ранок вихованців Лаглера, в якому переважали сумісні виступи. «Особливий успіх припав на долю двох малолітніх учениць – Спітта і Лернер, з яких остання, що подає великі надії, їде восени до Парижу для продовження навчання» [34]. Щорічно організовувалися два публічні учнівські концерти для запрошеної публіки, а кожної неділі учні мали змогу виконувати розучені ними твори в присутності вчителів і співтоваришів. Кожен навчальний рік закінчувався іспитом, на якому комісією приймалося рішення про переведення учня до вищого курсу або про закінчення курсів. Через п'ять років по заснуванні цих курсів п'ятеро з вихованок Гельма вже навчалися в російських (дві) та європейських (три) консерваторіях, а одна з них, пані Гершенфельд, вступила до Лейпцизької консерваторії одразу на старший курс до професора А. Рейзенауера [8]. На курсах Гельма також передбачалися безкоштовні місця для талановитих бідних дітей. Так, лише в класі Гельма в 1903 р. навчалося п'ять таких учениць. З 1896 р. Гельм також працював органістом Одеської Реформатської церкви, а з вересня 1902 р. був ще й органістом концертного залу «Уніон». Характеризуючи концерт у цьому залі 23 листопада 1902 р. Товариства музичних трудівників, кореспондент «Театру» відзначив: «П. Гельм дуже добре виконав на органі декілька творів Баха, Моцарта, Рейнбергегра і Шумана» [1].

Гельм був автором творів для симфонічного оркестру, інструментальних п'єс та романсів. За багаторічну плідну діяльність його було нагороджено орденом св. Станіслава 3-го ступеня. «Я міг би перерахувати почесні відзнаки і нагороди, які в мене є, проте вони [...] не роблять мене ані кращим музикантом, ані кращим викладачем» – писав він [8]. Помер музикант після 1920 р.

Затверджені МВС музичні класи Дем'яна Францевича фон-Ресселя були відкриті в Одесі в 1892 р. Їхній директор народився в німецькій родині в селищі Бельці Бессарабської губернії. Початкову музичну освіту він отримав від батька – досвідченого піаніста, учня Р. Шумана. Вже у 8-річному віці хлопчик брав участь у концертах у Кам'янець-Подільському. 1862 р. фон-Рессель вступив до Лейпцизької консерваторії у фортепіанний клас І. Мошелеса та К. Рейнеке. У консерваторії хлопчик також брав уроки гри на скрипці у Ф. Давида та Р. Дрейшока і композиції в Е. Ф. Ріхтера та М. Гауптмана. Проте через рік, після початку Прусько-Австрійської війни, він переїхав до Берліну, де продовжив навчання в місцевій музичній академії в професора Т. Куллака. Окрім цих офіційних занять фон-Рессель також брав уроки фортепіанної гри в К. Таузіга, а пізніше – в А. Лешгорна, Л. Брассена та Г. Р. Вільмерса. По закінченні академії в 1868 р. фон-Рессель розпочав педагогічну діяльність у Берлінському інституті музики і виступи як диригента в симфонічних концертах. Паралельно з цим Берліні

фон-Рессель відвідував також Королівську академію церковної музики по класу гри на органі в професора А. В. Баха, якого нерідко заміщував у церкві св. Марії. У 1869 р. фон-Рессель вимушений був повернутися для проходження військової служби до Відня, де він вступив до тамошньої консерваторії до професорів А. Брукнера, Дакса та Дессона. У 1870 та 1871 рр. фон-Рессель двічі отримував золоті медалі на консерваторських конкурсах, і, як випускник (1871) – велику срібну медаль, яку йому особисто вручив Ф. Ліст. Пізніше фон-Рессель брав приватні уроки в А. Г. Рубінштейна у Відні, концертував з відомим чеським скрипалем О. Шевчиком у країнах Європи та в Росії, зокрема в Харкові (1874) [15]. У 1876 р. фон-Рессель одружився на донці російського поміщика В. Клейгеніх, колишній учениці Віденської консерваторії. Наступні два роки були відзначені навчанням фон-Ресселя в Будапешті у Ліста і творчим спілкуванням з ним. В одному з симфонічних концертів віденської філармонії піаніст мав великий успіх. Водночас із навчанням у Ліста фон-Рессель обіймав посаду професора Королівської музичної академії в Будапешті, директором якої був Ліст. У 1878 р. фон-Рессель супроводжував Ліста до Відня, де на запрошення дирекції консерваторії був присутній на іспитах як асистент Ліста. Саме Ліст став хресним батьком сина фон-Ресселя, Анатолія, в майбутньому здібного піаніста, учня професора А. Рейзенауера в Лейпцизькій консерваторії.

У 1882 р. фон-Рессель оселився в Одесі, де протягом декількох сезонів проводив концерти камерної музики і за рекомендацією А. Г. Рубінштейна обійняв посаду старшого викладача в Одеському інституті шляхетних дівчат, де протягом декількох десятиріч вів класи фортепіано і хорового співу. «Учень знаменитого Ліста [...] прибув на дні до Одеси [...]. П. Рессель передбачає [...] зайнятися викладанням уроків, а потім він має намір відкрити в нас музичні класи», – сповіщала влітку 1882 р. газета «Новоросійський телеграф» [27].

Одеська публіка принаймні двічі слухала гру фон-Ресселя у вересні того ж року. Піаніст виступав з юною одеситкою Кестлер, донькою відомого місцевого музиканта-педагога Й. Кестлера, акомпануючи її співу і виконуючи власні п'єси, проте не справив на слухачів яскравого враження. «Про пана фон-Ресселя не можна сказати нічого ані доброго, ані поганого, крім того, що він звичайний піаніст з незвичайно розвиненим механізмом лівої руки. Як акомпаніатор далеко поступається пану Урбанеку (синові). Він не корегується зовсім з голосовими засобами та нюансуванням того, хто співає, від чого відбувається дивне явище: коли співачка бере *piano*, у нього виходить *forte*; коли співачка виконує *crecendo*, він виводить *diminuendo* і навпаки. Це помітно було при виконанні його дуже блідих композицій (2-й концерт)» [26]. Втім ця критика не завадила музикантові невдовзі зарекомендувати себе позитивно. Фон-Рессель став одним із ініціаторів відкриття в Одесі відділення ІРМТ. Саме за його участю як соліста в концерті Es-dur Ліста було запроваджені проведення симфонічних зібрань від-

ділення, перше з яких відбулося 8 листопада 1886 р. – ще до офіційного відкриття музичних класів при Одеському відділенні ІРМТ. П. П. Сокальський, так характеризував цей виступ фон-Ресселя: «Концерт Ліста виконав місцевий піаніст Ф. Рессель (учень Ліста), який має велику техніку і достатній блиск гри для цієї п'єси. При невеликому розмірті удару (туше), він проявляє проте-ж силу і м'яке *piano* завжди доцільно і не зловживає правою педаллю...» [22]. У 1886-88 рр. фон-Рессель входив до складу викладачів музичних класів Одеського відділення ІРМТ. За його активною участю навесні 1887 р. в Одесі відбулися вечори камерної музики. Партнерами піаніста в цих виступах були скрипалі Й. Фідман та Жураковський, віолончеліст Й. Венігер, співачки Брамбілла та Шлемензон, співак Рієнзі, а також оркестрові музиканти – виконавці на духових інструментах: П. Арцюк (кларнет), Г. Єлінек (гобой), Р. Шван (валторна), Кубат (фагот). Музиканти виконали камерні твори Л. Бетховена, Ф. Шуберта, Р. Шумана, Ф. Мендельсона російських композиторів А. Рубінштейна та П. Чайковського [30]. У знак поваги до піаніста дирекція Одеського відділення присвоїла йому звання довічного дійсного члена товариства. Вже через 25 років по заснуванні Одеського відділення ІРМТ, у 1911 р., фон-Рессель був запрошений солістом у ювілейному симфонічному концерті на честь цієї дати [14]. Проте, за словами критика, виконання не перевищувало середнього рівня [31]. У 1887 р. фон-Ресселя було обрано головою організованого в місті Товариства взаємної підтримки працівників музичної справи, а в 1892 р. – його почесним членом. Багаторічна робота фон-Ресселя в інституті шляхетних дівчат була відзначена орденами св. Станіслава III і II ступенів та св. Анни III ступеню з присвоєнням чину колезького радника.

Фон-Рессель зарекомендував себе як здібний композитор: більшість його творів біла видана в Берліні та у Відні. У 1883 р. фон-Рессель створив Коронаційний марш, за який був удостоєний подяки від російського імператора. Ймовірно написання цього маршу і присвячення його імператорові було зумовлене намаганням музиканта заснувати в Одесі консерваторію. 4 жовтня 1882 р. фон-Рессель звернувся з такою пропозицією в листі до А. Г. Рубінштейна, який той передав до дирекції ІРМТ з приписом: «Консерваторію в Одесі поки (відкривати) не треба, а підготовчу школу для консерваторії, таку ж як у Києві і в Харкові, можна і потрібно заохотити» [25, с. 216]. У листі в Одесу до своєї матері від 6 листопада цього ж року Рубінштейн просив передати фон-Ресселю, що «краще, легше і швидше все зробити особисто і словесно, ніж письмово» [25, с. 66]. Отже, ймовірно в невиправданій надії на сприяння імператорської родини щодо позитивного рішення по своїй пропозиції, фон-Рессель до поїздки в 1883 р. у Петербург приурочив написання Коронаційного маршу.

Інформація про функціонування музичних класів фон-Ресселя несподівано надається в газеті «Снісейський листок» [11] (без надання міста їх розташування):

«Объявляется набор в утвержденные Министерством Внутренних дел Музыкальные классы (учрежденные в 1892 году). Принимаются лица в возрасте с 8 лет. Предметы преподавания:

1) игра на различных инструментах, пение-соло, теория и композиция (теория, гармония, модуляция и формы, контрапункт, канон и fuga, инструментовка и практическое сочинение);

2) обязательные: хоровое пение, сольфеджио, элементарная теория, история гармонии, история музыки, классы развития памяти и слуха, классы чтения нот с листа и совместная игра.

Состав преподавателей:

Класс фортепиано: 1. 2-жа М. В. Шмитт, окончившая Венскую консерваторию с медалью. 2. Г. А. Суок. 3. Д. Ф. Фон-Рассель.

Класс пения-соло: 1. Н. А. Егунова – ученица петербургского педагога Гренинд-Вильде. 2. Барон В. В. Кульбарс.

Класс скрипки: 1. А. С. Фельдштейн – ученик профессора Петербургской консерватории Л. С. Ауэра. 2. Г. Ф. Соколов.

Класс виолончели: 1. В. Ф. Алоиз – бывший профессор Варшавского музыкального института. 2. М. Я. Вертсон.

Класс теории композиции: Барон В. В. Кульбарс.

Класс элементарной теории: Г. К. Соколов.

Класс теории гармонии: В. В. Кульбарс.

Класс сольфеджио: Преподаватели пения: 1. Н. А. Егунова. 2. Г. А. Суок.

Класс совместной игры: Десять преподавателей для духовых и ударных инструментов.

Программа преподавания соответствует программе консерватории. Годовая плата за обучение: для учащихся, зачисленных в комплект – 60 рублей, для сверхкомплектных – 80 рублей, для вольнослушателей – 100 рублей. Вносит плату по полугодиям вперед в августе и декабре. Окончившие полный курс классов, получают аттестат¹.

З об'яви видно, що вже в перші роки існування класів фон-Рессель поставив за мету досягнення високого професійного рівня їхніми вихованцями. Рецензії на відкриті виступи учнів музичних класів фон-Ресселя постійно друкувались в місцевій пресі, а в 1895 р. московський журнал «Артист» помістив кореспонденцію з Одеси, де було і таке: «У школі п. фон-Рессель було два учнівських вечора для публіки. Вони показали, що фортепіанні класи там особливо добре поставлені» [6].

«Унаслідок правильної системи навчання під керівництвом досвідчених і майстерних педагогів та завдяки прекрасно виробленій і прийнятій в класах програмі викладання музично-художніх предметів, учні, які успішно завершують курс в музичних класах Д. Ф. фон-Ресселя, отримують цілком закінчену і дуже солідну музичну освіту» – зазначала «Сцена і музика» [20]. У благодійних концертах брав участь і А. фон-Рессель, син музиканта. Так, у січні 1900 р. він продемонстрував «блискучу техніку і ніжне туше» в 12 рапсодії Ліста [34]. А в 1907 р. інформацію з Одеси про концерт А. фон-Ресселя надала «Російська музична газета». «3 концертів, що заслуговують на увагу, скажу про концерт піаніста Анатолія фон-Ресселя. Концертант закінчив Лейпцизьку консерваторію в

Рейзенауера і в Росії виступає вперше (по її закінченні). [...] Ми почули дійсно чудового піаніста і серйозного музиканта» [16].

В числі викладачів музичних класів Д. Ф. фон-Ресселя в наступні роки їх існування були також: І. М. Лабінський (вихованець Петербурзької консерваторії, працював до 1901 р.), Ф. П. Левитський (викладав у 1899 – 1904 рр. співи), А. М. Ніколаєв (1836 – 1904, колишній оперний і естрадний співак, викладач вокалу), Г. Ф. Соколов (скрипаль, колишній московський учень Ф. Лауба) [19].

Січень 1897 р. відзначився концертами педагогів і учнів навчальних закладів фон-Ресселя і Лаглера до 100-річного ювілею Ф. Шуберта. Так, у музичному ранці класів фон-Ресселя виконувалася вокальні, сольні інструментальні, камерні та хорові твори композитора. Серед артистів були учні-піаністи класів М. В. Шмітт, Г. А. Суока та самого фон-Ресселя, скрипалі (учні Г. Ф. Соколова), виолончелісти (учні Бартоша), співаки. Слухачі почули хорові та камерні (фортепіанні тріо та квінтет) твори Шуберта, які виконували співачка Белова, учні-вокалісти класів Н. А. Егунової та А. М. Ніколаєва, фортепіанне тріо викладачів Г. А. Суок (фортепіано), Г. Ф. Соколов (скрипка), виолончеліст Бартош, фортепіанний Forellen-quintet, до складу якого ввійшли сам фон-Рессель, Г. Ф. Соколов, Левін (альт), Бартош і запрошений контрабасист Е. Ф. Мислівечек. Учнівським хором класів керував сам фон-Рессель [5; 31].

Через тиждень музичні курси Лаглера також провели музичним вечором пам'яті Ф. Шуберта, в якому ученицями Лаглера були виконані експромти композитора, потім звучали шубертівські пісні і романси, на двох роялях у 8 рук були зіграні 2-4 частини з симфонії С-dur (виконавці М. А. Димова, К. Ф. Лаглер, Є. М. Городненська та Г. Є. Шуман). Слухачі почули фортепіанне тріо Es-dur (Є. М. Городненська, К. Ф. Ваніш, А. Л. Фрейфельд), прозвучали також Фантазія С-dur і Forellen-quintet (в переробці Янсена без контрабасу) [3]. Після святкування шубертівського ювілею у жовтні 1897 р. музичні курси Гельма відзначили 50-річчя зі дня смерті Ф. Мендельсона, виконавши його твори [3]. Вочевидь фортепіанну партію в квітеті виконував сам Гельм. У квітні 1897 р. відбувся учнівський концерт музичних курсів Лаглера. Як зазначав кореспондент, на публіку концерт справив найприємніше враження [39]. А наприкінці 1900 р. відбувся безкоштовний учнівський музичний ранок музичних курсів Гельма на честь 150-х роковин з дня смерті Й. С. Баха [17].

Ця стаття є першою половиною розвідки; у другій буде проаналізована діяльність інших приватних музичних навчальних закладів Одеси та їхніх керівників і зроблені загальні висновки.

Список літератури:

1. Cambiata. Концерт общества музыкальных труженников / Cambiata // Театр. — 1902. — 25 нояб.
2. R. Современное обозрение. Одесса / R. // Артист. — 1892. — Март. — № 21. — С. 151.
3. Viola. Театральный отдел. Чествование памяти Ф. Шуберта / А. Мазаракый // Театр. — 1897. — 28 янв.

¹ Ця об'ява спровокувала російську дослідницю О. В. Пригун в дисертації «Становление и развитие музыкального образования в Красноярске от истоков до начала XX века» дійти помилкового висновку про функціонування цих класів у Красноярську.

4. Viola. Чествование памяти Мендельсона-Бартольди / А. Мазаракый // Театр. — 1897. — 28 окт.
5. А. М. Музыкальное утро / А. Мазаракый // Театр. — 1897. — 20 янв.
6. А. М-ъ. Корреспонденции. Одесса // Артист. — 1895. — № 45. — Январь. — С. 252.
7. В. С. Музыкальный вечер курсов К. Ф. Лаглера / В. С. // Сцена и музыка. — 1903. — № 7.
8. Гельм Р. А. Музыкально-педагогические учреждения в Одессе. Музыкальные курсы Р. А. Гельма. (Автобиографический очерк.) / Р. А. Гельм // Сцена и музыка. — 1903. — № 10.
9. Дагилайская Э. Р. Из пришлого фортепианного исполнительства и фортепианной педагогики в Одессе / Э. Р. Дагилайская // Мастерство музыканта-исполнителя. — М., 1976. — Вып. 2. — С. 246-288.
10. Дагилайская Э. Р. Чешские музыканты в Одессе / Э. Р. Дагилайская // Вопр. музык.-исполнит. искусства. — М., 1969. — Вып. 5. — С. 343-353.
11. Енисейский листок. — 1893. — № 43. — 23 окт.
12. К. Ученический концерт / К. // Сцена и музыка. — 1903. — № 12.
13. К. Ф. Лаглер // Театр. — 1897. — № 58. — 2 марта.
14. Летопись провинции. Одесса // Музыка. — 1911. — № 45.
15. Местные известия // Харьковские губернские ведомости. — 1874. — 12 нояб.
16. Музыка в провинции. Одесса (корреспонденция) // Русская музыкальная газета. — 1907. — № 3.
17. Музыка в провинции. Одесса // Русская музыкальная газета. — 1901. — № 1.
18. Музыка в провинции. Одесса // Русская музыкальная газета. — 1909. — № 17.
19. Музыкально-педагогические деятели в Одессе. Георгий Фёдорович Соколов // Сцена и музыка. — 1903. — № 20.
20. Музыкально-педагогические учреждения в Одессе. Музыкальные классы Д. Ф. фон-Ресселя // Сцена и музыка. — 1903. — № 3.
21. Музыкально-педагогические учреждения в Одессе. Музыкальные курсы К. Ф. Лаглера // Сцена и музыка. — 1903. — № 6.
22. П. П. С. Корреспонденции. Одесса / Сокальский П. П. // Музыкальное обозрение. — 1887. — № 17 (II).
23. Розенберг Р. М. Музыкальная Одесса / Р. М. Розенберг. — Одесса : Редакционно-издательский отдел обл. управления по печати, 1995. — 160 с.
24. Розенбойм А. Забытый Штейн, или человек из «Старой Одессы» / А. Розенбойм // Шомрей Шабос. — 2006. — № 17. — 3 февр.
25. Рубинштейн А. Г. Литературное наследие. В 3-х т. Т. 3. Письма (1872–1894). Лекции по истории фортепианной литературы / Сост., текстолог. подготовка, коммент. и вступит. статья Л. А. Баренбойма. — М. : Музыка, 1986. — 279 с., портр., нот.
26. Театр и музыка. Концерты д-цы Кестлер и г. Фон-Ресселя // Новороссийский телеграф. — 1882. — 1 окт.
27. Театр и музыка. Пьянист Д. Ф. фон-Рессель // Новороссийский телеграф. — 1882. — 11 июля.
28. Учебные планы и программы музыкальных курсов К. Ф. Лаглера в г. Одессе. — Одесса : Типография «Одесского листка», 1894. — 22 с.
29. Храм всех святых. Список захороненных людей. Известные люди, захороненные на старом кладбище г. Одесса [Электронный ресурс.] — Режим доступа : <http://hram-vsehsvyatih.od.ua/spisok-zahoronennux-lyudej/>
30. Хроника // Музыкальное обозрение. — 1887. — № 29.
31. Хроника // Одесское обозрение театров. — 1911. — № 59. — 9 нояб.
32. Хроника // Театр. — 1897. — 19 янв.
33. Хроника // Театр. — 1897. — 21 мая.
34. Хроника // Театр. — 1898. — 5 мая.
35. Хроника // Театр. — 1900. — 18 янв.
36. Хроника // Театр. — 1902. — 4 апр.
37. Хроника // Театр. — 1902. — 25 марта.
38. Хроника. Одесса // Артист. Год 3. — 1891. — Октябрь. — № 16. — с. 146-147.
39. Ямп-р. Хроника. Ученический концерт / Ямп-р. // Театр. — 1897. — 29 апр.